

Projecte d'educadors/es familiars

Sovint, els / les professionals de l'acció social manifestem una queixa respecte un conjunt de situacions sobre les que intervenim i que valorem com a ***cronificades***, les quals ens generen forts sentiments d'***insatisfacció personal***.

En l'exercici de reflexió que acompanya la justificació d'aquests termes fem referència a l'existència de problemes estructurals, a la manca de recursos, a la resistència de les persones, dels grups... amb qui treballem; a la formulació d'encàrrecs *impossibles*... tots elements que ben segur influeixen i condicionen la nostra pràctica educativa. Amb freqüència però, la direcció que prenen aquests interrogants és única, de manera que són poques les vegades que ens podem preguntar sobre la ***cronificació*** de les nostres pràctiques educatives i sobre els sentiments d'***insatisfacció*** que generen en les persones a qui s'adrecen, i encara menys les oportunitats perquè el fruit d'aquestes preguntes es concreti en formes de pensar ↔ actuar novedoses.

Quan ens plantegem què cal per pal·liar situacions de dèficit, sovint pensem que la solució està en l'augment i la creació de recursos socioeducatius, la qual cosa analitzada en funció de les necessitats de cada context és certa, però són poques les ocasions en què apliquem models ***d'investigació ↔ acció***, com una forma de reorientar la pràctica educativa des de recursos ja existents, amb l'objectiu de possibilitar la consecució de millores en contextos de mancança. En aquest sentit, penso que és important que, des dels nostres equips, reflexionem sobre la necessitat i sobre les estratègies que ens permetin incorporar aquest model.

Treballar des d'aquesta perspectiva suposa la possibilitat d'estar atents al nostre entorn, analitzar les seves particularitats, les persones que s'hi ubiquen, tenir en compte les seves característiques...; en definitiva estar atents a les necessitats socials i al conjunt de respostes que des de diversos contextos es poden generar per pal·liar-les.

L'article que teniu a les mans pretén recollir els elements més significatius d'una experiència socioeducativa, iniciada l'any 1997 a Càritas Diocesana de Barcelona, i que s'adreça a famílies que pateixen situacions de risc social. Provant d'assenyalar algunes de les seves peculiaritats destacaré que, si bé *el Projecte d'Educadors/es Familiars* no és innovador com a model d'intervenció ja que en algunes comunitats autònomes (Madrid, País Basc...)

ja fa un temps que funciona, si que ho és a Catalunya on esdevé una de les primeres experiències.

D'altra banda cal destacar que l'elaboració d'aquest projecte i la seva pràctica es realitza des del marc de l'**acció ↔ reflexió**, de manera que elements metodològics que li donen sentit es van configurant progressivament.

El recorregut que es planteja des de l'article prova d'ubicar al lector/a en la fonamentació i objectius què es pretén respondre, però sobretot posa l'accent en la concreció metodològica, pensada per, a partir i en íntima connexió, amb les possibilitats i limitacions del **context**: facilitar a les famílies *la implicació en processos de canvi*.

1. Algunes peculiaritats

La motivació per a la creació d'aquest projecte ve determinada per la constatació, a través d'un equip territorial d'atenció primària de Càritas Diocesana de Barcelona, que en un nombre significatiu de famílies, tot i presentar un conjunt de dificultats en el seu dia a dia, però també d'habilitats no es generaven canvis significatius malgrat disposar d'una sèrie de recursos. Es parteix de les següents hipòtesis:

- El nucli familiar és l'element socialitzador per excel·lència. En ell es poden produir accions facilitadores de tal procés o, al contrari, confluïr un conjunt de respostes inadequades que influencïïn en una inadaptació progressiva dels seus components.

- A les famílies es detecta diferents graus de comprensió vers la seva problemàtica i sobre la necessitat d'introduir canvis en la seva dinàmica. Cal accentuar una metodologia de treball que les ajudi a concretar aquests aspectes i a trobar estratègies per modificar-los.

A partir d'aquests supòsits el projecte que es desenvolupa integra un conjunt de característiques:

- Es situa en un nivell de prevenció secundària.
- Es tracta de realitzar una acció educativa on l'educador/a familiar, tenint en compte les necessitats reals de cada família, efectuarà la funció de mediació entre aquesta, les seves habilitats/dificultats internes, i l'entorn.

• La peculiaritat del projecte recau en el fet que les intervencions de l'educador/a es tenen lloc en el context de referència més proper al nucli familiar, la seva pròpia casa. Pensem que això pot ajudar l'educador/a a:

- significar les relacions, funcions i rols que desenvolupa cada persona en el nucli familiar,
- entendre quines són les motivacions i dificultats que fan mobilitzar/paralitzar la família d'una determinada manera,
- veure el tipus d'organització que estableixen, la forma de funcionar en el seu *dia a dia*
- identificar les seves habilitats i les dificultats.

i a la família a:

- acceptar un referent “normalitzat” en el seu funcionament quotidià
- acceptar, interioritzar i generalitzar un conjunt d'habilitats socials que els permeti millorar les seves relacions internes i integrar-se en la seva comunitat
- identificar moments de crisi i la seva resolució
- mobilitzar les estructures internes de funcionament.

2. Què pretenem?

L'objectiu general de la intervenció és que les famílies positivitzin i/o enriqueixin el seu procés de socialització, millorant les seves relacions internes i respecte a l'entorn, de forma que es desenvolupin a través d'uns majors nivells d'autonomia.

Els objectius específics es concreten en cada situació, però podem destacar els següents:

1. Iniciar un procés de millora personal que faciliti la consecució d'una millora familiar global, a través del reforç i l'estimulació de les capacitats i potencialitats de cada un dels membres.
2. Actuar d'acord amb les responsabilitats que la societat els atorga.
3. Integrar-se en el seu entorn, utilitzant els recursos i mitjans que aquest els ofereix.

***L'objectiu és
que les famílies
es desenvolupin
a través d'uns
majors nivells
d'autonomia***

3. Els models de partida

La traducció d'aquest projecte a una pràctica educativa ve determinat, per un model teòric, en aquest cas l'ecosistèmic, però també, i no menys important, per la comprensió de l'acte educatiu des d'un conjunt de valors.

En aquest sentit, cal destacar *que hi ha una obligació moral en l'actuació de l'agent social* i que conseqüentment tant en el seu procés de formació com en la seva pràctica *és important prendre consciència i optar per una posició ideològica en l'exercici professional* (Vilar, 1998, pàg. 10).

4. La intervenció educativa

El nostre treball es temporalitza a través de tres fases. Entenem que cadascuna presenta un sentit i unes peculiaritats específiques. La seva concreció, però, estarà condicionada tant per les necessitats i característiques de les famílies com per la personalització que cada educador/a faci respecte la seva tasca.

Podem diferenciar:

- 1a Fase o de coneixement mutu
- 2a Fase o d'elaboració de processos de canvi
- 3a Fase o de tancament

1a fase		2a fase	3a fase	
Elaborar informació		Realitzar el procés d'autoconeixement	Reconstruir el procés de treball	
Educador/a	família	família	Educador/a	família
↓		↓	↓	
Desviació Observació		–Confecció d'hipòtesis– • Identificació de situació/ problema • Concreció d'objectius • Recerca d'estratègies i mitjans • Temporalització • Avaluació	Valoració: • d'objectius • d'estratègies i mitjans	

4.1 1a fase o de coneixement mutu

L'objectiu que caracteritza aquesta etapa és elaborar informació, coneixement, tant per part de l'educador/a com de la família. És en aquest període quan aquesta ha d'iniciar una ubicació i comprensió de la relació educativa, element fonamental per realitzar un treball significatiu, al mateix temps que l'educador/a integra un conjunt d'informacions que li permeten fer un primer acostament vers el nucli familiar.

En definitiva, el que pretenem és que tant el/la professional, com la família es situin en un pla actiu.

Des del punt de vista de l'educador/a, ens estem referint al procés de **derivació**. Aquesta tasca és cabdal ja que ens ha de permetre fer un bon emmarcament respecte el motiu i la finalitat que requereix la nostra intervenció. Posicionar-nos amb una actitud exploratòria respecte el conjunt d'informacions que aportin d'altres professionals, ens permetrà integrar el màxim d'elements significatius.

***Pretenem que
tant el/la
professional,
com la família
es situin en un
pla actiu***

En aquest sentit cal tenir en compte la possibilitat de conèixer i contrastar:

- la història familiar,
- els objectius que fins ara s'han abordat amb la família; veure si n'és coneixedora,
- els resultats obtinguts en processos de treball anteriors,
- el grau de satisfacció que mostren la família i els professionals respecte les intervencions fetes fins el moment,
- la vivència que es té de la relació professional/s ↔ família,
- el moment en què es demanda la intervenció de l'educador/a familiar i els motius que l'acompanyen (tancament d'una fase de treball anterior, sorgiment de noves necessitats, esgotament professional ...).

Tots aquests aspectes, amb l'**observació** que directament es pugui fer de la família, esdevindran elements essencials per iniciar la relació educativa.

En aquest sentit, pensem que és important que l'observació la centrem en:

- Conèixer les dinàmiques relacionals intrafamiliars i els rols que desenvolupa cadascun dels seus components. És important plantejar aquesta tasca amb la idea d'una primera aproximació. Si tenim en compte que la família té un caràcter dinàmic, haurem d'anar redefinint aquesta observació.
- Conèixer la relació amb la família extensa: característiques, funcions que realitza, representació mental que el nucli familiar se'n fa envers aquesta. En definitiva comprendre la família des d'una perspectiva multigeneracional (CAMPANINI I LUPPI, 1991: 144),
- Iniciar la identificació de les habilitats i dificultats que presenten.
- Identificar si hi ha algun desig de canvi i cap a quines qüestions.

En aquest primer moment de la intervenció pensem que és convenient posar l'accent en la realització d'algunes funcions com ara:

- contrastar amb la família les expectatives que han creat respecte la nostra tasca i clarificar quines són, en termes genèrics, les nostres funcions;
- tenir cura de la relació, no estar excessivament allunyats (perdem l'oportunitat de *connectar*) ni tampoc massa a prop (correm el risc de confondre'ns), serà la base per posteriorment establir la relació de vincle;
- ubicar-la respecte la temporalització i les bases metodològiques de la nostra feina;
- crear un document, a manera de *contracte*, on s'assentin les bases de la relació educativa educador/a familiar-família i es reculli el consentiment explícit d'ambdues parts.

Des del punt de vista metodològic pensem que cal vetllar per intervencions on hi siguin presents els següents elements:

- Diagnòstic: entenent-lo com una valoració global de la situació
- Pronòstic: la possible evolució de la situació familiar
- Hipòtesi de treball: a través d'ella orientarem el procés educatiu i la presa de decisions
- Pla d'intervenció: que contindrà els objectius a curt, mig i llarg termini, les estratègies i mitjans per aconseguir-los
- Indicadors per a l'avaluació: és el resum dels aspectes a través dels quals valorarem si hi ha hagut o no millora respecte la situació inicial.

4.2 2a fase d'elaboració de processos de canvi

En aquesta etapa es desenvolupa la major part de la intervenció. El que pretenem és acompanyar la família en un procés d'autoconeixement que l'ajudi a instaurar una actitud de canvi vers alguns mecanismes de funcionament intern no adequats. Això comporta conèixer les **regles específiques de funcionament**, detectar aquelles que no s'hi ajustin per trobar-ne d'alternatives, tenint en compte que aquestes normes *no poden ser variades, modificades ni transgredides sense redefinir les relacions entre els seus membres* (Campanini i Luppi, 1991, pàg. 138).

Per assegurar que aquesta experiència de treball és educativa i significativa (indueix al canvi) cal que plantegem una metodologia on el protagonisme es centri en la família, de manera que aquesta no sigui únicament la receptora de decisions preses pels professionals, sinó que hi hagi un criteri de corresponsabilitat en el procés de treball conjunt.

En aquest sentit pensem que la funció de l'educador/a familiar ha de respondre a un acompanyament que permeti a la família identificar quines són les **situacions / problemes** existents en el seu funcionament intern.

Aquest treball ens permetrà pactar els **objectius** que donaran sentit a la intervenció. Caldrà:

- prioritzar-los, per no confeccionar *encàrrecs irreal*s que provoquen un fort sentiment de frustració i conseqüentment una desvinculació progressiva tant en el/la professional com en la família;
- plantejar-ne a curt - mig - llarg termini, és a dir treballar amb diferents nivells de concreció per tal de no perdre de vista el sentit global de la intervenció;
- assegurar que els quees plantegin són el resultat d'un procés de pacte, que són significatius, rellevants per la vida de la família.

Els objectius de treball s'hauran d'emmarcar en una **temporalització** i *traduir-los* a nivell d'**estratègies**, per tal de fer-los més accessibles a la família i garantir la possibilitat d'**avaluar-los**.

En la tasca d'**acció - reflexió** cal assegurar que és l'educador/a familiar qui condueix la situació i evitar que es produeixin processos de *dissonància cognitiva* (*pensar en funció del que fem enlloc de fer d'acord amb el que pensem*).

**Cal que
plantegem
una metodo-
logia on el
protagonisme
es centri en la
família**

Un element que pot ajudar-nos a establir una direcció de treball és la confecció d'**hipòtesi** a través de la qual orientarem el procés de presa de decisions i concretarem intervencions (Alonso, 1993).

Pensem que és important disposar d'una eina de treball que reculli el plantejament de la intervenció. Treballar a partir de *contractes* que s'actualitzin cada cert temps és una forma de:

- implicar la família (i també l'educador/a familiar) en el procés de canvi,
- fer-los conscients de les habilitats i dificultats que tenen,
- concretar aspectes que ajudin a instaurar la idea d'evolució.

En aquesta fase de la intervenció desenvolupem un conjunt d'accions centrades en els següents eixos:

■ Analitzar les demandes efectuades per la família. És útil que ens plantejem a quines cal donar una resposta afirmativa... Treballar explícitament les necessitats que hi ha darrera de cadascuna d'elles pot ajudar a que la família i els educadors/es es facin una idea global de la realitat de cada nucli familiar, això evitarà que coneguem realitats parcel·lades i per tant que generem respostes parcials.

■ Crear coneixement a partir de preguntes. És important que la família no vegi en l'educador/a la *solució als seus problemes*, ubicant d'aquesta forma les possibilitats de millora en factors o motius únicament externs. Sovint instaurem dinàmiques i *fabriquem respostes*, si pel contrari volem instaurar un veritable **diàleg pedagògic** (Freire, 1970), serà millor tornar algunes pautes en forma de preguntes per despertar el pensament crític en lloc d'inhibir processos de reflexió.

■ Ajudar a interpretar a través d'un context. És freqüent que a les dinàmiques familiars s'aportin un conjunt important de respostes inadequades que dutes a extrems poden esdevenir conductes maltractadores. Són el resultat d'una interpretació errònia respecte elements interns de cada realitat familiar i de desajustos en relació al context (Barudy, 1998, pàg. 68...).

En aquest sentit cal ajudar a reubicar aquesta interpretació de manera que l'educador/a en la seva funció de **mediació** entre pares/mares-fills/es-context pugui tenir en compte elements interns:

- El passat i el present de cadascun dels components del nucli familiar: la seva història personal.

- La *representació mental* que els pares/mares elaboren dels seus fills/es.
- La forma de concebre, entendre la relació pares - fills: els valors, creences que la sostenen.

Elements externs:

- La relació amb l'entorn: ubicació, aïllament social, coneixement i ús de recursos...
- Els factors socioeconòmics: desigualtat social, economia precària...

4.3 3a fase de tancament

Entenem que aquesta és l'última fase del procés d'intervenció.

L'objectiu que emmarca aquesta etapa és que la família, com a resultat del procés d'autoconeixement que ha dut a terme en les anteriors, pugui *reconstruir* el procés de treball realitzat:

- Valorar els objectius que s'han assolit, és a dir identificant les millores.
- Ubicar aquells aspectes sobre els que encara es troba dificultat.

En aquest sentit és important que l'educador/a pugui:

- valorar i pactar amb la família l'ús d'uns determinats recursos i mitjans que ajudin a pal·liar els efectes que es deriven de les dificultats que encara mostren, tenint en compte la possibilitat de fer seguiments indirectes a través d'altres professionals,
- analitzar les causes que han provocat el no assoliment d'objectius.

La intervenció educativa s'ha de centrar en els següents eixos:

■ Explicitar el moment **d'entrada** i el **sentit global** d'aquesta fase amb l'objectiu de facilitar a la família la ubicació temporal en el seu procés i la possibilitat d'anticipar la resolució de l'acció educativa

■ Plantejar una desvinculació progressiva, compartint i pactant les tasques on deixarà d'estar present de forma paulatina. És una estratègia per buscar, un cop més, el protagonisme i la implicació de les persones amb qui establim una relació educativa.

■ Si a la primera fase es sentaven les bases per establir la relació de vincle educatiu, en aquesta última es necessita treballar la seva resolució.

La possibilitat de fer seguiments indirectes a través d'altres professionals

Plantegem aquest treball entenent que el vincle té un doble sentit **educador/a ↔ educand**. Serà important *escoltar* els elements facilitadors i també les resistències que els educadors/es i les famílies mostrin al respecte.

La qualitat i en últim terme l'aprofitament que la família en tregui d'aquesta última etapa, dependrà en gran part del plantejament que de la nostra intervenció haguem realitzat des d'un inici (Alonso, 1993).

Marta Sanchis
Psicòloga i Educadora social

Bibliografia

- **Alonso Varea, J.M.** (1992) *Protección a la infancia. ¿Contribuye a mantener la homeóstasis social?. Consideraciones sobre la intervención en zonas de alto riesgo social*. A Revista de Treball Social (RTS) núm. 12.
- **Barudy, J.** (1998) *El dolor invisible de la infancia. Una lectura ecosistémica del maltrato infantil*. 1ª ed. Paidós Terapia Familiar. Barcelona.
- **Campanini, A. i Luppi, F.** (1991) *Servicio social y modelo Sistémico*. Paidós Terapia Familiar. Barcelona.
- **Càritas Diocesana de Barcelona** (1997...) *Projectes educatius en el Centre de Dia d'Acció Educativa de Ciutat Vella*.
- **Càritas Diocesana de Barcelona** (1998) *Projecte d'educadors/es familiars*.
- **Comellas, C.** (1996) *Famílies multi-problemàtiques. La paradoxa de la societat del benestar*. A Revista d'Educació Social, núm. 4, pàg. 70-93. Barcelona.
- **Freire, P.** (1970) *Pedagogía del oprimido*. 13ª ed. Siglo XXI. Madrid.
- **Sanchis Franch, M.** (1998) *El/la educador/a social y las familias en situación de riesgo: Una intervención socio-educativa para la implicación en procesos de cambio*. Comunicació presentada al II Congrés Estatal d'Educació Social. Madrid.
- **Vilar Martín, J.** (1996) *De la planificación a la programación. Instrumentos metodológicos per al disseny de les intervencions educatives*. A Revista d'Educació Social, núm 3, Pàg. 11-48. Barcelona.
- **Vilar Martín, J.** (1998) *Deontología y práctica profesional. Límites y posibilidades de los códigos deontológicos*. Comunicació presentada al II Congrés Estatal d'Educació Social. Madrid.

Projecte d'educadors/es familiars

Proyecto de educadores familiares

El artículo intenta reflejar los elementos más significativos que, desde el punto de vista metodológico, articulan una experiencia educativa: el proyecto de educadores/as familiares, dirigido a familias que sufren situaciones de riesgo social y se ubica en un contexto de medio abierto.

La intervención educativa se dirige a todo el núcleo familiar en estrecha conexión con su entorno, de esta forma se trata de poner en marcha estrategias que permitan una implicación progresiva de la familia en un proceso de cambio que les permita mejorar su socialización.

Project of family educators

The article tries to show the most significant points that, from a methodological point of view, are the basis for an educational experience: the project of family educators. This project aims families living in situations of social risk and is conceived in an open field context.

The educational intervention is focused on the whole family group and its close relation with the environment, and therefore it is about starting strategies which allow the family to get more and more involved in a process of change that will allow an improvement of its socialization.

Autor: Marta Sanchis

Article: Projecte d'educadors/es familiars

Referència: Educació Social núm. 12 pp. 55 - 65

Adreça professional: Programa d'infància i famílies
Càritas Diocesana de Barcelona
C/ Princesa, 16 2n. Pis. Barcelona
Tel: 93 268 11 33